

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

ინდექსი

ინდექსი ე კ ო ნ ო მ ი კ ა შ ი, რაიმე ეკონომიკური მოვლენის თანმიმდევრული - ცვალებადობის გამომხატველი პროცენტული რიცხვითი მაჩვენებელი. ეკონომიკაში ი-ები გამოიყენება რთული ერთობლიობის შეფარდებითი დახასიათებისათვის (ზრდისა და მატების ი-ები, გეგმის შესრულების ი-ები, ტერიტორიული ი-ები); ერთობლიობის სტრუქტურის ცვლილებებზე დამოკიდებული საშ. სიდიდეების დინამიკის ანალიზში; რთული მოვლენის ცვლილებებში ცალკეული ფაქტორების კავშირების შესწავლისა და წილის შესაფასებლად.

ი-ების კლასიფიკაცია ხდება სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით: კვლევის ობიექტების მიხედვით ი-ები შეიძლება იყოს მოცულობითი (რაოდენობითი, მოცულობის მიხედვით, პროდუქციის გამოშვება ნატურალურ განზომილებაში და სხვ.) და ხარისხობრივი (ფასი, თვითღირებულება, შრომის მწარმოებლურობა, მოსავლიანობა და სხვ.); საკვლევი ობიექტის ელემენტების მომცველობის ხარისხის მიხედვით - ინდივიდუალური (მარტივი), ჯგუფური და საერთო (შენიშნული); შედარების ბაზის მიხედვით - დინამიკური, ტერიტორიული; შენონის სახის მიხედვით - მუდმივი წონებით, ცვალებადი წონებით; გაანგარიშების მეთოდოლოგიის და აგების ფორმის მიხედვით - აგრეგირებული და საშუალო (არითმ. და ჰარმონიული); გამოსაკვლევი ობიექტის ხასიათის მიხედვით - რაოდენობრივი მაჩვენებელი, ხარისხობრივი მაჩვენებელი; მოვლენის შედგენილობის მიხედვით - ფიქსირებული შემადგენლობის, ცვალებადი შემადგენლობის; გამოთვლის პერიოდის მიხედვით - თვიური, კვარტალური, წლიური. შესადარი ბაზის მიხედვით განასხვავებენ საბაზისო (უცვლელი ბაზის) და ჯაჭვურ (ცვლადი ბაზის) ი-ებს.

ი-ების აგრეგირებული ფორმა წარმოადგენს საერთო ი-ების ძირითად ფორმას. ინდივიდ. ი-ები იძლევა ამა თუ იმ ერთობლიობის ცალკეული ელემენტების შედარებით დახასიათებას. მაგ., ცალკეული სახეობის პროდუქციის წარმოების ი., კონკრეტული საქონლის ფასის ი. აგრეგირებული ი-ის შემთხვევაში შესასწავლი მოვლენა შეისწავლება სხვა ნიშნებთან კავშირში. მაგ., ფასების ზრდა სასურსათო საქონელზე (პურზე, ხორცზე, კვერცხზე და ა. შ.). აღნიშნულის გათვალისწინებით, ნებისმიერ აგრეგირებულ ი-ში ორი ელემენტია: ინდექსირებადი ნიშანი, რ-ის მიხედვითაც შეისწავლება ცვლილება; წონადი ნიშანი, რ-ის მიხედვითაც ხდება იმ ეკონ. მოვლენების ცვლილების შესწავლა, რ-თა შემადგენელი ელემენტები არათანაბარზომადია (მაგ., პური და თვითმფრინავით მგზავრობა).

ინდივიდ. ი-ების საშ. შეწონით მიიღება იგივე შედეგი, რაც აგრეგირებული ი-ის დროს. ჯგუფური ი-ები მოიცავენ ერთობლიობის ნაწილს (რომელიცაც ჯგუფს). ზოგჯერ მათ სუბინდექსსაც უწოდებენ, მაგ., პროდუქციის წარმოების ი-ები მრეწვ. ცალკეული დარგების მიხედვით. საერთო ი-ები ახასიათებს ერთობლიობას მთლიანობაში. თავისი შინაარსით ისინი კრებსითი შეფარდებითი მაჩვენებლებია და გამოხატავენ საშუალო ცვლილებას, მაგ., ფასების, ხელფასების, პროდუქციის წარმოების მოცულობის და ა. შ.

ინდექსირებადი სიდიდეების შემადგენელი ნაწილების შესადარებლად გაანგარიშებაში გამოიყენება თანაფარდობის მაჩვენებელი – წონა, რ-იც უზრუნველყოფს რაოდენობრივ შედარებადობას საანგარიშო და საბაზისო პერიოდებს შორის. მაგ., ფიზ. მოცულობის ი-ის გაანგარიშებისას წარმოებული პროდუქცია ფასდება ერთსა და იმავე ფასებში. თვითღირებულების ი-ის გასაანგარიშებლად სარგებლობენ პროდუქციის ერთნაირი რაოდენობით. ამასთან, რაოდენობრივი (მოცულობითი) მაჩვენებლების დინამიკის ი-ების გაანგარიშებისას აიღება საბაზისო პერიოდის წონები, ხარისხობრივი მაჩვენებლების დინამიკის ი-ების გაანგარიშებისას კი – საანგარიშო პერიოდის წონები. ი-ების გამოყენება შესაძლებლობას იძლევა, განისაზღვროს თითოეული ფაქტორის გავლენა განზოგადებული (საშედეგო) მაჩვენებლის (ნიშნის) ცვლილებაზე. ყოველ ი-ში გამოიყოფა სამი ელემენტი: ინდექსირებადი მაჩვენებელი, რ-ის დონეთა თანაფარდობა ახასიათებს ი-ს; შედარებადი დონე, რ-ის შედარებასაც ახდენენ სხვა დონესთან; საბაზისო დონე, რ-ის მიმართაც ხდება შედარება. ი-ის გაანგარიშებისათვის ხდება შედარებადი დონის შეფარდება საბაზისო დონესთან და მიღებული შედეგი გამოიხატება კოეფიციენტის სახით (თუ საბაზისო მაჩვენებელს აიღებენ 1-ად) ან პროცენტის სახით (თუ საბაზისო მაჩვენებელი მიჩნეულია 100%-ად). პროდუქციის ფიზ. მოცულობის ი. გვიჩვენებს, თუ რამდენად შეიცვალა პროდუქციის ღირებულება მისი წარმოების მოცულობის ცვლილების შედეგად, ფასების ი. – თუ რამდენად შეიცვალა პროდუქციის ღირებულება ფასების ცვლილების შედეგად. ფასების ი-ის გაანგარიშებისათვის თანმიმდევრულად ხორციელდება საქონელ-წარმომადგენელთა კალათის განსაზღვრა, კალათის ღირებულების გამოთვლა; საბაზისო წლის არჩევა და ი-ის გამოთვლა; ინფლაციის დონის გამოთვლა. ფასების დონის ცვლილების დასახასიათებლად გამოიყენებენ ე. წ. პააშეს ი-სა და ლასპეიერსის ი-ს.

ეკონ. პრაქტიკაში სარგებლობენ აგრეთვე ბაზრის, საფონდო ბირჟის, დოუ-ჯონსის, - შემოსავლების კონცენტრაციის (ჰინის), ცხოვრების ღირებულების და სხვა ი-ებით.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი ყველაზე ფართოდ გამოიყენება სამომხმარებლო ფასებისა და ცხოვრების ღირებულების ი-ები, რ-თა გაანგარიშება ხორციელდება 1996-იდან. 2016 წელს 1995 წელთან შედარებით სამომხმარებლო ფასების ი-მა 434,5% შეადგინა, ლარის ი-მა აშშ დოლართან - 204,5%, ხოლო ლარის მყიდველობითი უნარიანობის ი-მა - 23,0%. სამომხმარებლო ფასების საშ. წლიურმა დონემ 2016 წ. 2015 წელთან შედარებით შეადგინა 102,1%, რადგან ვალუტის მყიდველობითი უნარიანობის ი. სამომხმარებლო ფასების ი-ის შებრუნებული მაჩვენებელია, 2016 წ. ქართ. ლარის მყიდველობითი უნარიანობის ი. წინა წელთან შედარებით იქნება $97,9\% [(1/102,1) \times 100]$.

პროდუქციის ფიზიკური მოცულობის, მოსახლეობის რიცხოვნობის ან დასაქმებულთა რაოდენობის დინამიკის დასახასიათებლად გამოიყენება ინდივიდუალური ი. 2010 წ. საქართვე. ეროვნ. მეურნეობაში დასაქმებულთა რაოდენობამ შეადგინა 1628,1 ათ. კაცი, 2016 წ. კი - 1763,3 ათ. კაცი. დასაქმებულთა რიცხოვნობის ი. 2016 წლისთვის იქნება $108,3\% [(1763,3/1628,1) \times 100]$.

მთლიანი შიდა პროდუქტის საბაზისო (უცვლელი ბაზის) ი-ები 2010-16 წწ. იყო (%-ობით): 2010 წ. - 100,0; 2011 წ. - 107,2; 2012 წ. - 114,1; 2013 წ. - 117,9; 2014 წ. - 123,4; 2015 წ. - 127,0; 2016 წ. - 130,6, ხოლო ჯაჭვური (ცვლადი ბაზის) ი-ები (წინა წელთან შედარებით): 2010 წ. - 106,2; 2011 წ. - 107,2; 2012 წ. - 106,4; 2013 წ. - 103,4; 2014 წ. - 104,6; 2015 წ. - 102,9; 2016 წ. - 102,8.

შემოსავლების კონცენტრაციის (ჰინის), ანუ საბ-ბის დიფერენცირების დონის მახასიათებელი ი-ის მნიშვნელობა მერყეობს 0-იდან 1-მდე. რაც უფრო ახლოსაა ეს მაჩვენებელი 0-თან, მით უფრო თანაბრადაა განაწილებული მოსახლეობის შემოსავლები და ხარჯები. ჰინის ი. საქართველოში საკმაოდ მაღალია: 2016 წ. მთლიანი შემოსავლების მიხედვით მან შეადგინა 0,40, ფულადი სახსრებისა და ხარჯების მიხედვით - შესაბამისად, 0,41 და 0,43. მსოფლიოს 138 ქვეყნიდან, რეზიუც მოიპოვება მონაცემები ჰინის ი-ზე, საქართველო ფულადი შემოსავლების მიხედვით 33-34 ადგილებს იყოფს ფილიპინებთან და აღემატება როგორც პოსტსაბჭოთა ყველა ქვეყანას, ისე გერმანიის (0,27), საფრანგეთის (0,30) და მთლიანად ევროკავშირის საშ. (0,31) მაჩვენებლებს.

საქართველოში საშ. ოჯახის საარსებო მინიმუმმა 2010 იანვარში შეადგინა 214,7 ლარი, 2017 იანვარში კი - 287,9 ლარი. შესაბამისად, ბოლო 7 წელიწადში საშ. ოჯახის საარსებო მინიმუმის (ცხოვრების ღირებულების) ი-მა შეადგინა 129,9% (278,9:214,7).

საქართველოს ეროვნ. მეურნეობაში დასაქმებულთა საშ. ყოველთვიური ნომინალური ხელფასი იყო (ლარებში): 2000 წ. – 72,3; 2010 წ. – 597,6; 2016 წ. – 940,0. შესაბამისად, საშ. ნომინალური ხელფასის ი. 2016 წ. 2000 წელთან შედარებით შეადგენდა 1300,1% ($940,0:72,3=1300,1\%$), ხოლო 2010 წელთან შედარებით – 157,3% ($940,0:597,6=157,3\%$). რეალური ხელფასის გაანგარიშება ხდება ნომინალური ხელფასის ი-ის თანაფარდობით სამომხმარებლო ფასების ი-თან. სამომხმარებლო ფასების ი-მა 2016 წ. 2000 წელთან შედარებით შეადგინა 227,1%, ხოლო 2010 წელთან შედარებით – 119,9%. შესაბამისად, საქართვე. ეროვნ. მეურნეობაში დასაქმებულთა რეალური ხელფასის ი. 2016 წელს 2000 წელთან შედარებით იყო 572,5% ($1300,1:227,1$), ხოლო 2010 წელთან შედარებით – 131,2% ($157,3:119,9$).

საფონდო ბაზრის დინამიკის დასახასიათებლად გამოიყენება ბაზრის ი., რ-იც იანგარიშება მიმოქცევაში მყოფი ფასიანი ქაღალდების ფასების ჯამის თანაფარდობით ბაზარზე გატანილი ფასიანი ქაღალდების რაოდენობასთან. საქართველოში საფონდო ბაზრის განვითარების დაბალი დონის გამო, ეს ი-ები პრაქტიკულად არ გამოიყენება.

ლიტ.: გ ა ბ ი ძ ა შ ვ ი ლ ი ბ., სტატისტიკის ზოგადი თეორია, თბ., 2006; Л и п п е Ф., Экономическая статистика, Висбаден, 1994; М и н а ш к и н В. Г., Ш м о й л о в а Р. А., С а д о в н и к о в а Н. А. и др. , Теория статистики, М., 2008.

ი. არჩვაძე
